

IZVOZ ORUŽJA I NASILJE NAD ŽENAMA

(Ne)mogućnost
parlamentarne
kontrole izvoza
naoružanja

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Шведска
Sverige

**Izvoz oružja
i nasilje
nad ženama**

(Ne)mogućnost
parlamentarne
kontrole izvoza
naoružanja

Objavlivanje ove publikacije je omogućeno u okviru projekta Misije OEBS-a u Srbiji „Konsolidovanje procesa demokratizacije u sektoru bezbednosti u Republici Srbiji“, koji je finansijski podržala Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida).

Stavovi izrečeni u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS-a i Švedske agencije za međunarodnu razvojnu saradnju.

UVOD

Godinama unazad Republika Srbija se nalazi u svetskom vrhu po transparentnosti izvoza naoružanja i vojne opreme. Zajedno sa Švajcarskom, Holandijom, Velikom Britanijom i Italijom, Srbija zauzima vodeće mesto najtransparentnijih država sveta kada je u pitanju izvoz naoružanja i vojne opreme (Transparency Barometer, 2018).¹ Republika Srbija iz godine u godinu beleži rast namenske industrije – i u proizvodnji i u izvozu.

Iako normativno zaokružen, izvoz naoružanja i vojne opreme nije delotvorno obuhvaćen sadašnjim mehanizmom parlamentarnog nadzora. Analiza dosadašnje prakse pokazala je da izvezeno oružje veoma lako može da završi na neželjenim destinacijama i da bude zloupotrebjeno na različite načine. Stoga je efikasna kontrola trgovine i izvoza/uvoza naoružanja i vojne opreme jedan od ključnih mehanizama za borbu protiv nezakonite i neodgovorne trgovine ovom robom. Time se doprinosi odgovornom i transparentnom izvozu i umanjuju se mogućnosti za nezakonitu trgovinu koja je prepoznata i kao međunarodni problem koji remeti mir i bezbednost.

Premda razvoj tehnologije omogućava fokusirano i odgovorno korišćenje borbenih sredstava, brojna istraživanja pokazuju da godišnje u svetu lakim i malokalibarskim oružjem bude ubijeno ili ranjeno više stotina hiljada osoba. Od oko 875 miliona komada malokalibarskog i lakog oružja koji postoje u svetu, 75% je u posedu civila. Prema podacima Ujedinjenih nacija, međunarodna trgovina samo lakim i malokalibarskim oružjem, tokom 2015. godine vredela je oko 5,7 milijardi dolara, odnosno 7% više u odnosu na 2014. godinu.² Kada je reč o ukupnoj trgovini naoružanjem, prema podacima Stokholmskog instituta za istraživanje mira (SIPRI), obim međunarodne trgovine konvencionalnim naoružanjem u periodu 2014–2018. bio je 7% veći u odnosu na period 2009–2013, odnosno 23% veći u odnosu na 2004–2008. (2018: 1). Sa druge strane, precizni podaci o nelegalnoj trgovini ne postoje, ali se procenjuje da se radi o 10–20% vrednosti legalne trgovine (UN Comtrade, 2017).

---

1 Prema Transparency Barometru, Srbija zauzima 5. mesto, nakon četiri članice EU. Kriterijumi za utvrđivanje transparentnosti su: godišnji izveštaji i učestvovanje u izradi izveštaja SEESAC-a, podnošenje izveštaja ATT sekretarijatu, podnošenje izveštaja Registru UN za konvencionalno oružje i bazi podataka UN o robnoj trgovini. Jedan od predloga za poboljšanje položaja na lestvici najtransparentnijih je dopunjavanje godišnjeg izveštaja u delu razloga za odbijanje dozvola za izvoz.

2 Podaci su preuzeti iz UN baze podataka o robnoj razmeni. Dostupno na: <https://comtrade.un.org/db/mr/rfCommoditiesList.aspx?px=H2&cc=93> (Pristupljeno 28.3.2019).

Nekontrolisana trgovina oružjem povećava učestalost i utiče na intenzitet oružanih sukoba, podstiče kriminal, ali i podriva društveni i ekonomski razvoj zajednica kršenjem ljudskih prava – posebno prava žena, dece i starih osoba – koji su uglavnom najmanje zaštićeni i najviše izloženi različitim oblicima nasilja. Ovaj problem su prepoznale brojne međunarodne organizacije koje su učestvovalе u zagovaranju donošenja jednog od najvažnijih međunarodno-pravnih mehanizama za kontrolu izvoza i uvoza Naoružanja i vojne opreme (NVO)– Ugovora o trgovini naoružanjem (eng. - Arms Trade Treaty – ATT).

U fokusu ovog predloga javne politike je jačanje kapaciteta narodnih poslanika i organizacija civilnog društva u praćenju i kontroli izvoza naoružanja i vojne opreme iz Srbije. Akcentat je posebno dat na praćenje ispunjavanje odredbi Ugovora o trgovini naoružanjem koji je Republika Srbija ratifikovala 2014, a koje se tiču poštovanja odredbi u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem i/ili nasiljem nad ženama i decom upotrebom malokalibarskog oružja.

Rod i izvoz oružja

Žene, deca i stari i dalje predstavljaju najčešće mete tokom oružanih sukoba. Takođe, veliki broj dečaka i devojčica prinuđeni su da učestvuju u konfliktima širom sveta. Prema podacima Odeljenja za razoružanje Ujedinjenih nacija, u poslednjih nekoliko godina, hiljade žena i devojaka je seksualno porobljeno, a stotine hiljada je silovano u oružanim konfliktima (Acheson, 2015). Proučavajući nedaće koja se svakodnevno dešavaju u konfliktima širom sveta, naučnici su uspostavili jasnu i neodvojivu uzročno-posledičnu vezu između (zlo)upotrebe izvezenog oružja i nasilja nad ženama i devojčicama. Nalazi ovih istraživanja iskorišćeni su i kao činjenično polazište u zagovaranju usvajanja Ugovora o trgovini naoružanjem. Tako je ATT postao prvi međunarodni dokument koji prepoznaje povezanost rodno zasnovanog nasilja i međunarodne trgovine oružjem.

Međunarodna zajednica je izgradila normativni okvir kroz nekoliko važnih međunarodnih ugovora i instrumenata za usmeravanje i izveštavanje u oblasti prometa oružja i kontrole malokalibarskog i lakog oružja (SALW), od kojih su najvažniji: Kodeks ponašanja EU pri izvozu oružja 1998, Protokol UN protiv ilegalne proizvodnje i krijumčarenja vatrenim oružjem, njegovim delovima i municijom 2001, Akcioni program UN za sprečavanje, suzbijanje i iskorenjivanje ilegalne trgovine SALW u svim aspektima 2001, Dokument OEBS o streljačkom i lakom oružju 2000, Međunarodni instrument koji omogućuje državama da identifikuju i prate SALW na pravovremen i pouzdan način 2005, Zajednička pozicija EU o izvozu opreme i vojne tehnologije 2008, Ugovor o trgovini naoružanjem (ATT) 2013. i Mapa puta: održivo rešenje za ilegalno posedovanje, zloupotrebu i krijumčarenje lakog i malokalibarskog oružja na Zapadnom Balkanu do 2024. godine. Ova međunarodna akta su komplementarna i u kombinaciji pružaju državama okvir za efikasnu kontrolu nad proizvodnjom, skladištenjem, prodajom,

prenosom i odlaganjem konvencionalnog oružja i SALW-a. Ključna razlika je u tome što izuzev ATT-ja i Mape puta,³ostala dokumenta ne prepoznaju rodnu komponentu.

Rodna perspektiva Ugovora o trgovini naoružanjem

Ugovor o trgovini naoružanjem (ATT) iz 2013. godine skreće pažnju na opasnosti koje se kriju u aspektima međunarodnih sukoba koji pogađaju civile, a naročito žene i decu (ATT: Ireland, 2017: Article 7(4) and GBV assessment). ATT je jedan od primera uspešne globalne inicijative organizacija građanskog društva usmerene na smanjivanje i sprečavanje nasilja prouzrokovano malokalibarskim i lakim naoružanjem. ATT se dotiče raznih načina na koje izvoz oružja može da utiče na kršenje ljudskih prava (ugrožavanje međunarodnog mira i bezbednosti, omogućavanje terorizma i organizovanog kriminala; Garcia, 2017), čime je usklađen i sa Milenijumskim ciljevima razvoja, uključujući i podsticanje rodne jednakosti i osnaživanje žena kroz smanjivanje rodno zasnovanog nasilja (Kytömäki, 2014).

Ratifikovanje ovog međunarodnog ugovora smatra se velikom pobedom za borce i borkinje za ljudska prava jer daje značajnu ulogu konceptu ljudske bezbednosti i u domenu izvoza malokalibarskog i lakog naoružanja (Acheson, 2013; Green, Basu Ray, Mortimer, & Stone, 2013). ATT je podsetio one koji donose političke odluke da su dotadašnje prakse u pogledu očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti, a posredno i prava žena, bile potpuno neosetljive na rodnu dimenziju (Acheson, 2013). Primera radi, izvoz konvencionalnog naoružanja je od 2013. godine regulisan tako da podrazumeva strogu procenu rodno senzitivnih rizika, što podrazumeva i analizu podele rada, pristup resursima, statistiku rodno zasnovanog nasilja u zemlji uvozniku i kompleksnu analizu domaćih socijalnih, ekonomskih i političkih odnosa moći (Acheson, 2015). ATT sadrži eksplicitnu zabranu izvoza malokalibarskog i lakog naoružanja u zemlje za koje se opravdano veruje da postoji rizik od ratnih zločina i kršenja ljudskih prava (Green, et al, 2013). Uzevši sve ovo u obzir, jasno je da ATT insistira na procenama rizika za svaku zemlju pojedinačno, odnosno da pravila izvoza malokalibarskog i lakog naoružanja ne važe više podjednako za sve zemlje – uz analizu posebnih faktora rizika, izvoz može biti obustavljen.

Međunarodni ugovor o trgovini naoružanjem, iako je na ovom polju revolucionaran, sa sobom nosi i izvesne nedostatke. Rodno zasnovano nasilje je teško uočljivo a merenje efekata odluke da se izveze ili ne izveze naoružanje predstavlja svojevrstan praktični izazov na terenu (ATT: Ireland, 2017). Takođe, ATT ne sadrži jasne pokazatelje stepena rizika koji bi poslužili kao egzaktn osnov za donošenje odluke o izvozu. Upotrebljena terminologija (npr. eng. overriding risk), ostavlja prostor za proizvoljno odlučivanje zemalja izvoznica koji može da dovede do zloupotreba (Acheson, 2013). Izrazito upadljivo polje zloupotrebe odnosi se na

3 Izrada Mape puta za kontrolu malog i lakog naoružanja na Zapadnom Balkanu pre svega treba da doprinese stvaranju snažnijeg institucionalnog odgovora na tokove šverca i delovanje kriminalnih grupa uključenih u ove procese.

tzv. nedržavne aktere kao krajnje korisnike izvezenog naoružanja, a naročito malokalibarskog i lakog naoružanja zaslužnog za veliki broj slučajeva oružanog nasilja (Biggs, 2010).

Izvor, ATT monitor

Međunarodni normativni okvir izvoza naoružanja i vojne opreme

Republika Srbija ima status respektabilnog proizvođača i izvoznika konvencionalnog oružja i vojne opreme. Sistem kontrole izvoza naoružanja, vojne opreme i robe dvostruke namene zakonski je uređen u skladu sa pravilima i standardima Evropske unije i OEBS-a, kao i obavezama koje proističu iz rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih dokumenata. Jedan od takvih dokumenata je upravo međunarodni Ugovor o trgovini naoružanjem koji je Srbija ratifikovala još pre formalnog stupanja na snagu, a čiji je cilj, između ostalog, ublažavanje ljudske patnje i unapređenje saradnje, transparentnosti i odgovornog delovanja država članica u međunarodnoj trgovini konvencionalnim naoružanjem.

Već u preambuli Ugovora o trgovini naoružanjem, žene i deca su prepoznati kao najugroženije kategorije kada je reč o zloupotrebi vatrenog oružja.

„...civili, posebno žene i deca, predstavljaju ogromnu većinu stanovništva koje je teško pogođeno oružanim sukobima i oružanim nasiljem...“

Ugovor o trgovini naoružanjem, 2013.

U članovima 6 i 7 Ugovora uvedena je rodna dimenzija sagledavanja problema i data su najznačajnija normativna rešenja čijim bi se poštovanjem i apsolutnom primenom smanjio rizik od zloupotrebe konvencionalnog naoružanja prema najranjivijim grupama. U ovim članovima su definisani uslovi zabrane izvoza, odnosno ocenjivanje izvoza i vršenje procene rizika za slučaj da izvezeno oružje može olakšati vršenje teških dela rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja nad ženama i decom (član 7, stav 4). Ipak, takva sveobuhvatnost Ugovora ujedno predstavlja i njegov nedostatak jer bi apsolutnom primenom propisanih odredbi došlo do totalne obustave izvoza konvencionalnog oružja.⁴

Članom 8 Ugovora definisane su odredbe oko uvoza kojima država uvoznica preuzima mere za obezbeđenje odgovarajućih i relevantnih podataka na zahtev države izvoznice kako bi mogla da izvrši nacionalnu izvoznju procenu a te mere mogu da uključuju i dokumentaciju o krajnjem korišćenju oružja, odnosno o krajnjem korisniku. Iako je sertifikat krajnjeg korisnika (eng. end user certificate) izvesna garancija sprečavanja zloupotrebe i preusmeravanja tokova trgovine oružjem, veoma je teško u potpunosti kontrolisati krajnje odredište izvezenog oružja.⁵

Vođenje evidencije o izvozu i uvozu konvencionalnog oružja je propisano članom 12 Ugovora o trgovini naoružanjem, gde država treba da vodi evidenciju o izdavanju izvoznih dozvola ili stvarno realizovanog izvoza konvencionalnog naoružanja. Ugovorom je sadržaj evidencije standardizovan i on uključuje: količinu, vrednost, model/tip, odobrene međunarodne transfere konvencionalnog naoružanja, podatke o državi izvozniku (ukoliko ih je više podaci o svima koji izvoze), državi uvozniku (ako ih je više, takođe podaci o svim uvoznicima),

---

4 Intervju sa Draganom Božanićem, UNDP SEESAC, 2.11.2018.

5 Intervju sa Jasminom Roskić, načelnicom Odseka za spoljnu trgovinu kontrolisanom robom – naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namene u Ministarstvu trgovine, turizma i telekomunikacija, održan 29.11.2018. U intervjuu je naveden primer terorističkog napada na Šarli Ebdou (*Charlie Hebdo*) kada je utvrđeno da je u napadu korišćena jurišna puška M70, koja je proizvedena u Zastavi u Kragujevcu. Tragom izvezenog oružja, MTTT je utvrdilo da je puška izvezena u Nemačku, a zatim reeksportovana u Sjedinjenje Američke Države.

državi/državama tranzita i pretovara i navodi se krajnji korisnik, po potrebi. Ugovorom je propisano i to da se evidencija čuva najmanje deset godina.

Podnošenje izveštaja opisano je članom 13 ovog Ugovora. Država članica dostavlja jednom godišnje Sekretarijatu izveštaj za prethodnu kalendarsku godinu o ovlašćenom ili stvarno realizovanom izvozu i uvozu konvencionalnog naoružanja. Izveštaji se dostavljaju na uvid i distributerima državama članicama. Neretko se događa da izveštaji nisu komplementarni ili da su podneti samo od strane jedne države. Tako se, na primer, desilo da je Republika Srbija prijavila izvoz od 900 komada jurišnih pušaka Rumuniji, dok sa druge strane nije prijavljen nikakav uvoz. U konkretnom slučaju, krajnji korisnik izvezenog oružja bila je vojna baza Sjedinjenih Američkih Država u Rumuniji.^{6,7}

Nacionalni zakonodavni okvir izvoza naoružanja i vojne opreme (NVO)

Republika Srbija je u potpunosti uskladila oblast izvoza i uvoza NVO sa međunarodnim konvencijama i zakonodavstvom EU. Pre ratifikacije Ugovora o trgovini naoružanjem, usvojen je Zakon o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme („Sl. glasnik RS“, br. 107/14). Ovim zakonom uspostavljena je nacionalna kontrola izvoza i uvoza naoružanja i vojne opreme, pružanja brokerskih usluga i tehničke pomoći, kao i osnove za kontrolu transporta i tranzita naoružanja i vojne opreme radi ostvarivanja i zaštite odbrambenih, bezbednosnih i spolj-nopolitičkih interesa Republike Srbije, njenog međunarodnog kredibiliteta i obezbeđenja poštovanja međunarodnih obaveza Republike Srbije u ovoj oblasti.

Slično kao i u Ugovoru o trgovini naoružanjem, zabrane oko izvoza i uvoza naoružanja i vojne opreme definisane su u članu 3 ovog Zakona. Njime je tehnička pomoć zabranjena ukoliko je namenjena, ili se može upotrebiti u državama krajnjeg odredišta koje se nalaze pod embargom na naoružanje i vojnu opremu, a na osnovu odgovarajućih odluka Saveta bezbednosti UN, OEBS-a i kroz saradnju sa drugim međunarodnim organizacijama.

Razmatranje zahteva za izdavanje dozvole propisano je članom 17 ovog Zakona u kome Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija (MTTT) prilikom odlučivanja o izdavanju dozvole razmatra da li izvoz ili uvoz naoružanja i vojne opreme, pružanje brokerske usluge i tehničke pomoći ugrožava poštovanje međunarodnih obaveza Republike Srbije, kao i Sporazuma o zabrani širenja oružja za masovno uništavanje i drugih međunarodnih sporazuma. Takođe, istim članom je propisano da MTTT prilikom razmatranja zahteva za izdavanje dozvole vodi računa da li izvoz ili uvoz NVO, pružanje brokerske usluge i tehničke pomoći ugrožava poštovanje ljudskih prava u zemlji krajnjeg odredišta ili doprinosi da ta zemlja krši međunarodno priznate odredbe humanitarnog prava, kao i međunarodno priznata ljudska

6 Imajući u vidu da SAD nisu ratifikovale ATT, vrlo je moguće da je to jedan od razloga neprijavlivanja uvezenog oružja.

7 UN registar dostupan je na: <https://www.un.org/disarmament/convarms/register/> (Pristupljeno, 20.4.2019).

prava i omogućava izbijanje ili nastavak oružanih i drugih sukoba u državi krajnje upotrebe, da li ugrožava očuvanje regionalnog mira, bezbednosti i stabilnosti, da li ugrožava bezbednost ili odbrambene interese Republike Srbije i da li je suprotno spoljnopolitičkom ili ekonomskom interesu Republike Srbije.

Šta je potrebno da bi neko dobio dozvolu za izvoz i/ili uvoz naoružanja i vojne opreme?

Na osnovu ratifikacije Ugovora o trgovini naoružanjem i odredaba propisanih Zajedničkom pozicijom Evropske unije (Common Position 944/2008), u Zakonu o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme propisan je set kriterijuma koji se razmatraju prilikom izdavanja dozvola. Na osnovu navedenih kriterijuma utvrđuje se da li se izdavanjem dozvole:

- 1) ugrožava poštovanje međunarodnih obaveza Republike Srbije koje proističu iz članstva u Ujedinjenim nacijama, Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju i drugim međunarodnim organizacijama koje obavezuju Republiku Srbiju, odnosno članstvo u međunarodnim kontrolnim režimima;
- 2) ugrožava poštovanje ljudskih prava u zemlji krajnjeg korisnika;⁸
- 3) ugrožava održavanje regionalnog mira, bezbednosti i stabilnosti;
- 4) ugrožava bezbednosne ili odbrambene interese Republike Srbije, javnu bezbednost i ustavni poredak;
- 5) suprotstavlja se spoljnopolitičkom ili ekonomskom interesu Republike Srbije;
- 6) omogućava izbijanje ili nastavak oružanih i drugih sukoba u državi krajnje upotrebe robe;
- 7) omogućava upotreba robe za podsticanje nemira u državi krajnje upotrebe robe;
- 8) doprinosi riziku njenog preusmeravanja;
- 9) ima negativan uticaj na nacionalnu bezbednost, kao i na ponašanje države krajnjeg korisnika prema terorizmu i međunarodno organizovanom kriminalu, ugrožava prirodu njenih savezništava i poštovanje međunarodnog prava; i
- 10) potvrđuje verodostojnost priloženih dokumenta, da oni odgovaraju krajnjoj nameni navedenoj u zahtevu.

Prilikom izdavanja dozvola za izvoz, pored poštovanja kriterijuma iz Zakona o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme, neophodno je da saglasnost daju Ministarstvo unutrašnjih poslova,

---

8 Republika Srbija ima strože i šire kriterijume za odobravanje izvoza negoli Ugovor o trgovini naoružanjem. Ipak, u navedenim kriterijumima ne postoji rodni pristup problemu, već je pitanje roda smešteno u okvir kriterijuma koji se tiče poštovanja ljudskih prava krajnjeg korisnika – Intervju sa Jasminom Roskić.

Ministarstvo spoljnih poslova, Ministarstvo odbrane i BIA,⁹ koji iz svog domena obrađuju podnosioca zahteva. U slučaju da neko ne da saglasnost, o izdavanju dozvole odlučuje Vlada. Važno je napomenuti da se ovakva situacija veoma retko događa jer se problematični predmeti rešavaju na zajedničkim ad hoc sastancima, gde se uglavnom dolazi do zajedničke pozicije. Ponekad se dešava da predstavnici institucija ne ulaze u proces odlučivanja ukoliko uoče nepotpunost dokumentacije podnosioca zahteva, već ih savetuju da od procesa podnošenja zahteva odustanu.¹⁰ To je možda i jedan od razloga zbog čega ima vrlo malo formalno odbijenih zahteva za izvoz.¹¹

Kvantitativni pokazatelji izvoza

Prema podacima Odseka za spoljnu trgovinu kontrolisanom robom – naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namene Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija, u periodu 2005-2016. godine izdato je ukupno 4283 dozvola za izvoz, ukupne vrednosti 2,3 milijarde dolara, od čega je realizovano 482,16 miliona dolara (MTTT, 2016).

R.br.	Godina	Broj izdatih dozvola	Vrednost izdatih dozvola (u milionima dolara)	Realizacija izdatih dozvola (u milionima dolara)
1	2005	274	176.45	31.42
2	2006	300	346.33	71.25
3	2007	372	300	93.12
4	2008	343	580.69	224.35
5	2009	360	467.02	145.5
6	2010	348	757.88	192.64
7	2011	324	369.35	164.02
8	2012	366	460.03	153.69
9	2013	377	768.08	231.99
10	2014	380	739.77	267.85
11	2015	461	807.17	304.28
12	2016	378	911.21	442.52
UKUPNO		4.283	6683.98	2322.63

Tabela br. 1 – Pregled realizacije izvoza po dozvolama

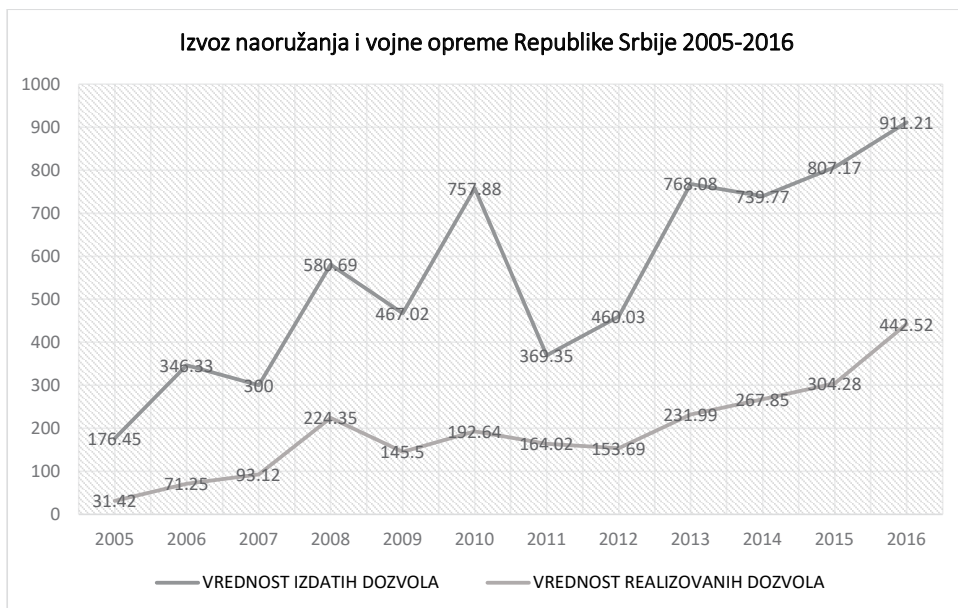
(Izvor: Godišnji izveštaj o izvozu NVO - Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija)

9 Bezbednosno-informativnoj agenciji je poslata molba za intervju, međutim, u odgovoru su naveli da nemaju adekvatnog sagovornika, pošto se radi o temi koja se tiče roda.

10 Intervju sa Jasminom Roskić.

11 Tokom 2016. godine odbijena su tri zahteva za izvoz oružja – jedan na Britanska Devičanska ostrva (a gde je krajnji korisnik Jermenija) i dva u Republiku Bugarsku, ukupne vrednosti 7.871.777,50 evra.

U periodu 2005-2016. godine, posmatrajući broj i vrednost izdatih dozvola, odnosno vrednost realizovanih dozvola, uočava se stalni rast, sa povremenom stagnacijom (Grafikon br. 1).

Grafikon br. 1 – Vrednost izdatih i realizovanih dozvola za izvoz NVO 2005-2016.

(Izvor: Godišnji izveštaj o izvozu naoružanja i vojne opreme, MTTT)

Najveća vrednost u realizaciji izvoza je ostvarena izvozom u Sjedinjene Američke Države (71,9 mil. USD, odnosno oko 16,25% ukupnog realizovanog izvoza), Demokratsku Narodnu Republiku Alžir (70,3 mil. USD, odnosno 15,98%), Ujedinjene Arapske Emirate (50,68 mil. USD, odnosno 11,45%), Republiku Bugarsku (37,11 mil. USD, odnosno oko 8,39%), Republiku Kipar (33,27 mil. USD, odnosno 7,52%), Narodnu Republiku Bangladeš (20,24 mil. USD, odnosno oko 4,57%), Arapsku Republiku Egipat (19,23 mil. USD, odnosno oko 4,35%), Kraljevinu Saudijsku Arabiju (18,31 mil. USD, odnosno 4,14%), Republiku Keniju (13,67 mil. USD, odnosno 3,09%) i Kanadu (11,67 mil. USD, odnosno 2,64%).

R.br.	Godina	Zemlja uvoznik	Vrednost (u američkim dolarima)
1	2007	SAD	150.585.144
		Mjanmar	30.402.626
		Belgija	16.415.371
		Nemačka	12.940.994
2	2008	Irak	223.154.810
		SAD	220.461.285
		Crna Gora	23.749.058
		Bugarska	15.940.567
3	2009	SAD	245.635.81
		Irak	62.123.265
		Italija	22.058.309
		Belgija	19.705.418
4	2010	SAD	494.000.000
		Irak	116.330.000
		Bugarska	29.620.000
		Kenija	23.840.000
5	2011	SAD	122.693.838
		Irak	69.960.848
		Velika Britanija	27.664.250
		Alžir	20.838.364
6	2012	SAD	176.272.228
		Irak	41.897.569
		Kenija	29.355.248
		Bugarska	27.907.710
7	2013	SAD	382.204.432
		Kipar	102.930.877
		Bangladeš	44.822.480
		Velika Britanija	28.928.925
8	2014	SAD	317.780.758
		Kenija	43.817.172
		Bangladeš	40.762.708
		Španija	39.646.635
9	2015	SAD	191.867.052
		Bugarska	100.920.757
		UAE	99.694.118
		Alžir	65.250.111
10	2016	UAE	181.574.267
		SAD	173.037.105
		Alžir	108.492.014
		Bugarska	83.269.908

Tabela br. 2 – Najučestalije destinacije izvoza naoružanja i vojne opreme 2005-2016.

Izazovi prilikom izvoza naoružanja i vojne opreme

Prema podacima istraživačke organizacije Small Arms Survey, država Kamerun je u periodu 2013-2015. godine na području podsaharske Afrike bila najveći uvoznik lakog i malokalibarskog oružja (Holtom & Pavesi, 2018). Redovnim praćenjem godišnjih izveštaja, utvrđeno je da je Republika Srbija učestvovala sa čak 96% vrednosti isporuka oružja Kamerunu, uključujući i jurišne puške, mitraljeze i bacače granati (UNDP SEESAC, 2015; 2018).

Koristimo se ovim primerom jer je u periodu 2013-2017. godine postojao veliki rizik od preusmeravanja oružja ka nedržavnim akterima, odnosno rizik od zloupotrebe prema civilima od strane Kamerunskih bezbednosnih snaga (eng. Cameroonian Security Forces). Amnesty International je tokom 2018. godine izneo optužbe prema kamerunskim bezbednosnim snagama da su počinili teška kršenja ljudskih prava i da je u jednom zločinu korišćena puška marke Zastava M-21, koju je Srbija izvezla Kamerunu.¹² Od početka 2019. godine, Amnesty International apeluje na države da obustave izvoz oružja u Saudijsku Arabiju i Ujedinjenje Arapske Emirate, pošto ove dve zemlje predvode koaliciju u ratu u Jemenu, gde svakodnevno strada ogroman broj civila, a posebno žene i deca (AI, 2019).¹³

Kvalitativni nalazi intervjua

Diskurs o poštovanju ljudskih prava na globalnom nivou doživljava ozbiljnu krizu. Postoji evidentna nesrazmera u prioritizaciji, odnosno preraspodeli sredstava i političkog delovanja u domenu ljudskih prava, odnosno bezbednosti i odbrane. Drugim rečima, često se dešava da pitanja ljudskih prava ostaju zapostavljena u odnosu na bezbednosne i odbrambene interese država. U prilog tome govore podaci Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) prema kojima se u svetu svake godine sve više novca izdvaja za vojne budžete država.¹⁴ Takav trend ukazuje i produbljuje strukturalne prepreke u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava – prava na život i slobodu. Sa druge strane, države, kao potpisnice brojnih međunarodnih konvencija, u obavezi su da poštuju i primenjuju odredbe kojima se nastoje sprečiti povrede ljudskog dostojanstva. Ipak, često preširoki i ambiciozni ciljevi međunarodno-pravnih akata otežavaju primenu i strogo pridržavanje propisanih pravila. Takav je slučaj i

12 Istraživački Amnesty International-a su istakli da je to oružje zloupotrebljavano za vršenje sistematskog nasilja i kršenja ljudskih prava u ovoj afričkoj državi (BalkanInsight, 2018).

13 Tokom 2018. godine, nakon apela Amnesty International-a, Finska, Danska, Nemačka i Holandija su uvele embargo na izvoz oružja Saudijskoj Arabiji.

14 Podaci su preuzeti sa SIPRI baze podataka o vojnim izdacima (eng. - *Military Expenditure Database*). Dostupno na: <https://www.sipri.org/databases/milex> (Pristupljeno, 7.4.2019.).

sa Ugovorom o trgovini naoružanjem, za čije odredbe sagovornici u istraživanju navode da su preširoke i teško primenljive.¹⁵

Uprkos takvom pesimističnom tonu, Republika Srbija ima snažne motive da primenjuje i poštuje ono što propisuje ovaj pravno-obavezujući Ugovor – da svoju politiku izvoza usmerava prema definisanim kriterijumima, a posebno onima koji se odnose na bezbednost žena i devojčica. Rasprostranjenost oružja, visok broj femicida, povećanje obima izvoza naoružanja i vojne opreme i redovno pozicioniranje kao jedne od najtransparentnijih izvoznica naoružanja glavni su motivi za poštovanje odredbi Ugovora o trgovini naoružanjem.

Mogućnosti institucionalne saradnje po pitanju ove problematike nisu percipirane kao delotvorne. Sagovornici ne vide potencijal za neku institucionalnu inicijativu kada je reč o nadzoru nad izvozom naoružanja. Da bi se prevazišle takve prepreke, potrebno je graditi partnerstva sa nadležnim javnim institucijama kako bi pitanje izvoza naoružanja i vojne opreme zauzelo značajno mesto na političkoj agendi.¹⁶ Ovo je posebno važno jer je pitanje kontrole izvoza skorašnja tekovina te je potrebno mnogo zajedničkog napora da bi se prošle ulazne tačke za kreiranje rodno odgovornog i još transparentnijeg izvoza naoružanja i vojne opreme.

Glavni akteri nadzora izvoza NVO jesu narodni poslanici i poslanice i organizacije civilnog društva koje se bave ljudskim pravima ili pak rodnim aspektima bezbednosti. Sprovedeno istraživanje pokazalo je da se stavovi i razmišljanja nedržavnih aktera, predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti povodom problematike naoružanja veoma razlikuju. Sagovornice i sagovornici iz civilnog sektora zauzimaju antropocentrični stav kada se govori o izvozu naoružanja i vojne opreme, jasno praveći vezu između izvezenog oružja kao sredstva kršenja ljudskih prava i vršenja rodno zasnovanog i nasilja u porodici. Kod aktera nadležnih za proces kontrole i odobravanja izvoza naoružanja dominira državocentrični pristup i zakon tržišta, pošto se oružje posmatra isključivo kao roba u spoljno-trgovinskoj razmeni preko koje država i privredna društva iz Srbije ostvaruju profit.¹⁷ Transparentnost izvoza oružja važna je i za jedne i za druge, ali je, prema mišljenju predstavnika civilnog sektora, nedovoljno prisutna tema u društvu.¹⁸ Posebna kritika usmerena je na nedovoljnu zastupljenost ovog pitanja u medijima.¹⁹ Državocentričnost u nastupu, nedostatak ekspertize o rodnim aspektima bezbednosti i nedovoljna kadrovska rešenja zahtevaju osnaživanje svih onih aktera koji u sistemu izvršne vlasti imaju ulogu u sprovođenju odredbi koje propisuje Ugovor o trgovini naoružanjem.

---

15 Intervju sa Katarinom Đokić, istraživačicom Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP), održan 19.10.2018. godine i Gordanom Čomić, narodnom poslanicom, održan 27.2.2019. godine.

16 Intervju sa Draganom Božanićem.

17 Interesantno je pomenuti da u Srbiji trenutno postoji registrovanih 216 privrednih društva, dok je samo tokom 2018. godine registrovano novih 25 privrednih društava (Intervju sa Jasminom Roskić).

18 Katarina Đokić navodi da su kriterijumi za ocenjivanje transparentnosti izvoza veoma formalistički i da ne odražavaju suštinu, budući da se baziraju na činjenici da li je neka država podnela godišnji izveštaj ili ne, ne ulazeći u sadržaj izveštaja – Intervju sa Katarinom Đokić.

19 Intervju sa Biljanom Stepanov, Centar za podršku ženama, održan, 18.10.2018. godine.

Narodnim poslanicima pružena je dodatna mogućnost da, pored redovnog diskutovanja o godišnjem izveštaju MTTT, na zasebnom sastanku koje organizuje ovo Ministarstvo, da budu dodatno informisani ili da se koriste prilikom da postave dodatna pitanja i pojašnjenja. I pored ove inicijative izvršne vlasti, nedostaje dovoljan odziv, odnosno zainteresovanost narodnih poslanika za ovu temu.²⁰ Time se propušta prilika za dodatnim informisanjem i ne koristi potencijal za jačanje međuinstitucionalne saradnje. Verovatno je ovakva nezainteresovanost ukorenjena u nedovoljnoj informisanosti i znanju o konkretnoj temi, imajući u vidu da narodni poslanici nisu imali prilike da do sada pohađaju adekvatan trening ili predavanje o značaju nadzora nad izvozom naoružanja i vojne opreme.²¹

---

20 Intervju sa Jasminom Roskić.

21 Ovo su potvrdili intervjuisani narodni poslanici - Marko Đurišić, Balša Božović i Gordana Čomić.

PARLAMENTARNI NADZOR NAD IZVOZOM NAORUŽANJA

Imajući u vidu zakonodavnu i nadzornu funkciju, narodni poslanici i poslanice imaju mogućnost kontrole izvoza naoružanja i značajnu ulogu u prevenciji i smanjivanju oružanog nasilja. To podrazumeva primenu određenih mehanizama koji im stoje na raspolaganju – interpelaciju (poslaničko pitanje), obaveštenje i objašnjenje i javno slušanje (Poslovnik Narodne skupštine, 2012). Ipak, nedovoljno razvijena nadzorna praksa²² naglašava potrebu za dodatnom parlamentarnom razmenom iskustava i znanja. Kontinuirani rad sa poslanicima i poslanicama i pružanje mogućnosti da stečena znanja i iskustva primene u neposrednom radu u plenumu ili na odborima može rezultirati konkretnim normativnim rešenjima i promenama politika.

Oružje i međunarodna saradnja narodnih poslanika (model dobre prakse)

Primeru radi, na međunarodnom nivou osnovan je Parlamentarni forum za lako i malokalibarsko oružje (eng. - Parliamentary Forum for Small Arms and Light Weapons), koji predstavlja dobar mehanizam saradnje narodnih poslanika i poslanica o ovom pitanju, i to na globalnom nivou.²³ Cilj rada ovog Foruma je okupljanje parlamentaraca iz svih zemalja sveta i razmena znanja, informacija i mišljenja o problemima sa malokalibarskim i lakim oružjem. Ovaj Parlamentarni forum svoj rad bazira na tri ključna međunarodna okvira za prevenciju i smanjenje oružanog nasilja:

- Agendi 2030, odnosno Ciljevima održivog razvoja i cilju 16.4 koji se tiče smanjivanja ilegalnih tokova oružja;
- Ugovoru o trgovini naoružanjem (ATT); i
- Akcionom programu UN za sprečavanje i iskorenjivanje ilegalne trgovine lakim i malokalibarskim oružjem.

22 Iskustvo narodnog poslanika Marka Đurišića pokazalo je da se u Narodnoj skupštini veoma retko koriste mehanizmi koji stoje na raspolaganju narodnim poslanicima, poput poslaničkog pitanja ili traženja obaveštenja i objašnjenja od predstavnika izvršne vlasti. Intervju sa Markom Đurišićem, održan 28. februara 2019. godine.

23 Predstavnik Republike Srbije u ovom Forumu je Marko Đurišić. Ovde je važno napomenuti da je učestvovanje u radu Foruma na dobrovoljnoj bazi.

Takođe, velika pažnja se posvećuje rodnom aspektu uz uključivanje žena i mladih, a s ciljem poštovanja principa Rezolucije SB UN1325 - Žene, mir i bezbednost.

Ovakav model saradnje bi mogao da posluži za organizovanje radne grupe zainteresovanih poslanika i organizacija civilnog društva, čiji bi cilj bio praćenje primene odredbi Ugovora o trgovini naoružanjem.

DA LI POSLANICI KORISTE SVE MEHANIZME KOJI IM STOJE NA RASPOLAGANJU?

Većina sagovornika u istraživanju slaže se u oceni da poslanici imaju na raspolaganju dovoljno mehanizama kojima mogu vršiti nadzor i kontrolu nad izvozom naoružanja i vojne opreme. Ipak, većina ne poznaje sve mehanizme ili nije dovoljno motivisana da se dodatno angažuje oko konkretnih tema, kao što je naoružanje.²⁴ To je dodatno uslovljeno tradicionalnim narativom koji je najzastupljeniji kod vladajućih partija, gde se proces izvoza a priori ocenjuje kao pozitivno i korisno za državu (pa i njene građane).²⁵

Zakonodavna funkcija

Kao nosioci zakonodavne vlasti, narodni poslanici i poslanice imaju mandat da usvajaju i uvode nove zakone i preispituju postojeće, osiguravajući da su oni u skladu sa postojećim međunarodnim i regionalnim instrumentima koji se tiču kontrole naoružanja. Usvajanje, prilagođavanje i primena zakonodavstva o kontroli naoružanja je ključna odrednica uspešnog odgovora na nasilje povezano sa izvozom oružja.

Nadzorna funkcija

Narodni poslanici i poslanice imaju važnu ulogu i u nadzoru nad sektorom bezbednosti. Ostvarivanjem prava na interpelaciju (poslaničko pitanje), kojim se traže i razmatraju izveštaji ili informacije izvršne vlasti, članovi parlamenta mogu pozitivno uticati na nivo implementacije zakona, odnosno neposredno vršiti kontrolu nad primenom i poštovanjem legislative kojom se uređuje oblast kontrole naoružanja. Još jedan mehanizam koji poslanicima i poslanicima stoji na raspolaganju jeste javno slušanje, a koji je predviđen Poslovníkom Narodne Skupštine. Javno slušanje je institut čija je svrha da članovi odbora i drugi narodni poslanici dobiju potrebne informacije, stručna mišljenja i komentare zainteresovanih subjekata o predlogu zakona koji je u skupštinskoj proceduri, o sprovođenju donetih zakona, kao i o

²⁴ Intervju sa Markom Đurišićem.

²⁵ Intervju sa Gordanom Čovićem.

pitanjima iz delokruga rada odbora. Narodni poslanici imaju i mogućnost traženja obaveštenja i objašnjenja od predsednika Narodne skupštine, predsednika odbora, ministara i funkcionera u drugim republičkim organima i organizacijama, o pitanjima iz okvira prava i dužnosti ovih funkcionera, iz nadležnosti organa na čijem se čelu nalaze, a koja su im potrebna za ostvarivanje funkcije narodnog poslanika, osim na sednici Narodne skupštine.

Funkcija jačanja svesti

Narodni poslanici imaju značajnu ulogu u kreiranju i vođenju inicijativa za podizanje svesti o efektima oružanog nasilja i usmeravanja pažnje javnosti, ali i izvršne vlasti, na izazove u nadzoru nad izvozom naoružanja i vojne opreme. Putem interakcije sa javnošću, kolegama i drugim relevantnim akterima, uz korišćenje medija, narodni poslanici i poslanice mogu stimulisati javnu debatu i zagovarati rodno odgovorno i transparentno sprovođenje odredbi Ugovora o trgovini naoružanjem.

ZAKLJUČAK

Ugovor o trgovini naoružanjem predstavlja temeljni dokument kojim se iz rodne perspektive sagledavaju dometi i efekti upotrebe izvezenog naoružanja. Uticaj ovog dokumenta na međunarodnom planu nije mali, ali je potisnut usled kontinuiranog kršenja ljudskih prava. Godišnji izveštaji o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme kao jedna od obaveza iz Ugovora obiluju kvantitativnim pokazateljima, ali u kvalitativnom smislu ne pokazuju verodostojnu sliku. Iz njih se ne može sa sigurnošću zaključiti da li su države u potpunosti sledile propisane kriterijume prilikom odlučivanja o izdavanju dozvola za određene destinacije. Pored toga, izveštaji ne sadrže analizu uticaja izvoza naoružanja na stanje ljudskih prava i, posebno, oružanog nasilja nad ženama i decom. Drugim rečima, ukoliko na izveštaje gledamo kao na sredstvo informisanja javnosti i zakonodavne vlasti, s pravom možemo reći da nisu potpuni niti su rodno senzitivni.

Iako je Republika Srbija ratifikovala Ugovor o trgovini naoružanjem još pre njegovog stupanja na snagu, nije načinjen vidljiv napredak na planu sprovođenja međunarodnih standarda o rodnoj bezbednosti. Ni posle tri godine zakašnjenja Republika Srbija nema Strategiju kontrole lakog i streljačkog oružja, koja bi trebalo da posluži kao strateški okvir u odgovoru na izazove sa malokalibarskom oružjem u našoj zemlji, uključujući i nasilje nad ženama. U prilog važnosti rodne komponente u odgovoru na izazove sa oružjem govore i regionalne inicijative, Mapa puta kojom se teži suprotstavljanju rasprostranjenosti i zloupotrebi malokalibarskog oružja na prostoru Zapadnog Balkana. Usvajanje Mape puta bilo je ispraćeno rodno orjentisanim narativom, prisutnim kako u javnim raspravama tako i u samom dokumentu, a koji samo potvrđuje značaj odredbi koje su se našle u Ugovoru o trgovini naoružanjem.

Da bi se podigli standardi rodne bezbednosti u Srbiji potrebno je iskoristiti momentum primene i procesa usvajanja najvažnijih dokumenata u kojima se pitanje rodno odgovornog pristupa bezbednosti jasno i nedvosmisleno prepoznaje – Strategije za kontrolu lakog i streljačkog oružja, Mape puta: održivo rešenje za ilegalno posedovanje, zloupotrebu i krijumčarenje lakog i malokalibarskog oružja na Zapadnom Balkanu do 2024. godine, Ugovor o trgovini naoružanjem, NAP za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN. Narodni poslanici i poslanice i organizacije civilnog društva su najznačajniji akteri koji mogu zagovarati dosledno uvođenje rodno odgovornog pristupa bezbednosti u sve strateške dokumente i praksu u Srbiji.

PREPORUKE

Na osnovu nalaza istraživanja i zapažanja sumiranih na održanom okruglom stolu i konferenciji tokom sprovođenja projekta, predstavljen je skup preporuka za aktere koji su uključeni u proces kontrole izvoza naoružanja i vojne opreme, s ciljem povećanja rodno odgovornog i transparentnog praćenja izvoza.

Preporuke za Vladu Republike Srbije

- Ojačati kapacitete ministarstava i agencija koje učestvuju u procesu kontrole naoružanja, odnosno izdavanja dozvola za izvoz i uvoz, a posebno Odseka za spoljnu trgovinu kontrolisanom robom MTTT-a i Odeljenja za ZBOP, bezbednosne izazove i kontrolu naoružanja, radi ažurnijeg podnošenja izveštaja o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme.

Preporuke za Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija (Odsek za spoljnu trgovinu kontrolisanom robom)

- Kako bi se podigao stepen transparentnosti, potrebno je navođenje razloga neizdavanja dozvola za izvoz i uvoz naoružanja i vojne opreme u godišnje izveštaje MTTT;
- Potrebno je raditi na ažurnijem podnošenju izveštaja o izvozu naoružanja i vojne opreme, pošto se dosadašnji izveštaji podnose skoro dve godine kasnije;
- U saradnji sa organizacijama civilnog društva organizovati obuke, treninge i radionice sa poslanicima/ama u cilju sticanja znanja i razmene iskustava o načinima praćenja i kontrole izvoza naoružanja i vojne opreme.

Preporuke za Narodnu skupštinu Republike Srbije i narodne poslanike/ce

- Pošto se izveštaji koje podnosi MTTT ne usvajaju u Narodnoj skupštini, već je njihova funkcija informisanje, potrebno je zagovarati uvođenje usvajanja godišnjeg izveštaja MTTT-a u okviru skupštinske procedure;
- U cilju efikasnog praćenja i kontrole izvoza potrebno je konsultovati i koristiti se svim dostupnim nezavisnim izveštajima, analizama, istraživanjima i publikacijama koje prate pitanja ljudskih prava, korupcije, demokratičnosti, nasilje nad ženama i oružano nasilje.

Preporuke za nedržavne aktere (organizacije civilnog društva, stručnu i akademsku zajednicu, medije)

- Razvijati kontinuitet izveštavanja i praćenja izvoza naoružanja i vojne opreme u oblasti medija, jer se često dešava da se o ovom pitanju izveštava najčešće posledično;
- Imajući u vidu nedostatak akademskih radova iz Srbije, potrebno je podsticati akademsku i stručnu javnost u sprovođenju istraživanja o izazovima sa izvozom naoružanja i vojne opreme;
- Nedovoljna kontrola i netransparentan pristup izvozu može uticati na narušavanje bezbednosti i proizvesti negativne efekte na državu krajnjeg odredišta, potrebno je jačati i zagovarati javnu debatu o efektima i dometima izvoza naoružanja i vojne opreme;
- U cilju praćenja primene Ugovora o trgovini naoružanjem, potrebno je formirati radnu grupu sastavljenu od državnih i nedržavnih aktera (organizacije civilnog društva, MTTT, poslanici/ce);
- Kako bi nadzor nad izvozom naoružanja i vojne opreme dobilo kontinuitet, potrebno je sprovoditi redovan godišnji nadzor kroz formu nezavisnog izveštaja;
- Potrebno je zagovarati uvođenje nadzora primene Ugovora o trgovini naoružanjem i rodno zasnovanog nasilja u Nacionalnom akcionom planu (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1325, imajući u vidu vezu između izvoza naoružanja i vojne opreme i vršenja nasilja nad ženama.

LITERATURA

Acheson, R. (2015). *Gender-based violence and the Arms Trade Treaty*. Geneva: The Women's International League for Peace and Freedom.

Amnesty International. (2019). *When Arms Go Astray - The deadly new threat of arms diversions to militias in Yemen*, dostupno na: <https://arms-uae.amnesty.org/en/>, (pristupljeno, 30.3.2019.).

Coyle, V. & Young, K. (2018). *ATT monitor 2018*, dostupno na: https://attmonitor.org/en/wp-content/uploads/2018/08/EN_ATT_Monitor_Report_2018_ONLINE.pdf (Pristupljeno 12.4.2019.).

Godišnji izveštaj o NVO – Ministarstvo trgovine turizma i telekomunikacija (2005-2016), dostupno na: <http://mtt.gov.rs/sektori/sektor-za-multilateralnu-i-regionalnu-ekonomsku-i-trgovinsku-saradnju/spoljna-trgovina-kontrolisanom-robom-nvo-i-rdn/?script=lat> (Pristupljeno, 12.4.2019.).

Godišnji izveštaji izvoza naoružanja - UNDP SEESAC, dostupno na: <http://www.seesac.org/publication/> (Pristupljeno, 20.3.2019.).

Green, C., Basu Ray, D., Mortimer, C., & Stone, K. (2013). *Gender-based violence and the Arms Trade Treaty: reflections from a campaigning and legal perspective*. *Gender & Development*, 21(3), 551-562.

Holtom, P., & Pavesi, I. (2017). *Trade Update 2017. Out of the Shadows*. Geneva: Small Arms Survey.

Kytömäki, E. (2014). *How Joining the Arms Trade Treaty Can Help Advance Development Goals*. Chatham House, the Royal Institute of International Affairs.

Marzouk, L. & Andrić, G. (June, 2018) *Serbia Urged to Stop Selling Arms to Cameroon*. *BalkanInsight*, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2018/07/19/serbia-urged-to-stop-selling-arms-to-cameroon-07-18-2018/> (Pristupljeno: 3.4.2019.).

Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 – dostupno na: http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/akcioni_planovi/2017/Zakljucak%20Vlade%20

o%20usvajanju%20NAP%20za%20primenu%20R_1325%20SB%20UN%20u%20R_Srbiji.pdf (Pristupljeno: 13.4.2019).

Poslovník Narodne skupštine (Sl. glasnik RS, br. 20/2012).

Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1325 – Žene, mir i bezbednost, dostupna na: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (Pristupljeno 10.4.2019).

Tian, N., Fleurant, A., Kuimova, A., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2018). Trends in world military expenditure, 2017. Stockholm International Peace Research Institute.

Zajednička pozicija EU o definisanju zajedničkih pravila kojima se uređuje kontrola izvoza vojne tehnologije i opreme, 2008 (Common Position 944/2008), dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944> (Pristupljeno, 29.3.2019).

Zakon o izvozu i uvozu naoružanja i vojne opreme (Sl. glasnik RS, br. 104/2014).

Zakon o potvrđivanju Ugovora o trgovini naoružanjem (Sl. glasnik RS, br. 14/2014).

SPISAK SKRAĆENICA

ATT – Ugovor o trgovini naoružanjem (ATT)

BIA – Bezbednosno-informativna agencija

MTTT – Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija

NAP – Nacionalni akcioni plan

NVO – Naoružanje i vojna oprema

OCD – Organizacije civilnog društva

OEBS – Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

SALW – Lako i malokalibarsko oružje (Small Arms and Light Weapons)

SBUN – Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija

SIPRI – Stokholmski institut za istraživanje mira

UNDP-SEESAC - Centar za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj Evropi

ZBOP – Zajednička bezbednosna i odbrambena politika

